

Konspirerade Louis-Philippe 1815?

Ett samtal mellan honom och greve Jakob Pontusson
De la Gardie.

Den 23 oktober 1815 lämnade Louis-Philippe, hertigen av Orléans, oväntat Paris och begav sig till London. Man var i Paris osäker, om familjehänsyn eller statsskäl stod bakom; man tvekade, om exilen i senare fallet var tvungen eller frivillig. Var kanske hertigen något mera än endast en av de missnöjde med Ludvig XVIII:s politik: i verkligheten en pretendent till bourbonernas eventuellt lediga tron?

Spörsmålet är omtvistat. Ernest Daudet har i »La police politique» 1815—1820 (151 ff.) behandlat det och dragit fram en serie vittnesmål från hertigens närmaste omgivning och två rapporter till den hemliga polisen i Paris. De förra har visat sig intetsägande. De senare härrör från våren 1816. Daudet har bagatelliserat även dessa.

Den första polisrapporten, från den 5 maj 1816, är skriven av en engelsk agent, medlem av underhuset. Hertigen, heter det i denna, är övertygad om att det för honom skulle varit lätt att komma på tronen 1814, men han hade funnit klokt att hålla sig i skymundan, så länge den nuvarande monarken var i livet. Han ärnar hålla fast vid denna ståndpunkt. Den andra rapporten, från den 9 i samma månad, är mera talande. Den är avgiven av en general från kejsartiden, »född adlig, vars namn man saknar anledning att blotta». Hertigen berättas ha sagt till denne, att han för sin del var besluten att inte riskera en resa till Frankrike; »att han väl var övertygad om att han inte skulle löpa någon livsfara, om han begav sig till Paris, men att han, väl han var där, förmodligen kom att bli

kvarhållen och hindrad att vända tillbaka till England; att han ifråga om Ludvig XVIII hade tagit det fasta beslutet att inte uppträda mot denne och sätta sig i spetsen för ett parti i avsikt att störta honom från tronen, men att hans medgörlighet ifråga om prinsarna inte gick lika långt; att prinsarna aldrig kunde ha hopp att komma till regeringen; att det var med knapp nöd, som man tålte deras närvaro; att om konungen skulle upphöra att regera, det vill säga miste tronen eller slöt sin bana, han själv förvisso skulle taga det tillfälle i akt, som erbjöd sig; men att han under mellantiden fann sig väl till rätta och skulle veta att hålla sig undan faran.»

Ernest Daudet skildrar den franske agent, som avgett denna rapport, som en i allo förolyckad individ och vill inte medge, att denne rätt återgett vad hertigen av Orléans låtit undfalla sig. Hertigen, uttalar han, var behärskad, reserverad, klok; man skall svårligen få någon att tro, att han öppet framställt, att han hade för avsikt att bemäktiga sig kronan vid konungens död och att han uttalat sig så utförligt och lättsinnigt om vad han då tänkte företaga sig. Förhållanden, menar Daudet, som tyder på, att ivern hos hertigens interlokutörer åtminstone på denna punkt drivit dem att gå längre än denne själv.

Är nu denna Daudets uppfattning riktig? Det visar sig, att sex månader tidigare hertigen av Orléans uttalat sig rörande alldeles samma spörsmål till dåvarande generalmajoren, greve Jakob Pontusson De la Gardie. Hur har hans uttalanden här fallit?

Greve Jakob De la Gardie, som 1813 nämnts till Sveriges ministre plénipotentiaire vid spanska hovet, passerade på återvägen från Madrid 1815 Paris. Den 26 september anhöll han om audiens hos hertigen av Orléans. Under den närmaste månaden trädde han i förbindelse med denne, och hertigen visade honom »mycken hövlighet»; i själva verket var han så gott som den ende, vilken delade De la Gardies tankar om Bernadotte. Detta visade sig, då De la Gardie invecklades i svårigheter vid hovet och utmanade deputeraden Duplessis-Genédoux, som talat illa om Bernadotte, på duell; affären bilades tack vare Chateaubriand. En knapp vecka efter hertigens

uppbrott till London, följde De la Gardie efter; ännu någon tid och han gjorde honom och hertiginnan sin uppvaktnings i deras residens på Twickenham. Under denna uppvaktnings, den 10 november 1815, strax före återresan till Sverige, var det, som hertigen uttalade sig. Det skedde under ett samtal på två timmar. Vi återger här De la Gardies uppteckning om detta samtal och låter den föregås av vad han har att berätta om förspelet i Paris ¹.

[Paris] 26 september 1815. War hos duc d'Orléans för att begära dag till presentation.

28 september. Jag for till gamla hertiginnan af Orléans (enkan efter Egalité), för hvilken jag blef presenterad. Det är en charmante gumma och lika aimable som respectable. Jag satt här länge och pratade. Mme de Chateaubriand, en bekant sedan förra året, var även här. Hertiginnan tar emot alla aftnar ifrån 8 till 10.

20 oktober. Gjorde under spectaclet en visite hos änkehertiginnan of Orléans, som är en charmante princesse och som bär i sitt utseende och hela sitt sätt att vara stämpeln af den godhet, den heder och det välgjörande, som utgör dess caractère. Hon har det oagtat alltid varit mindre lycklig och är det ännu. För mig var hon af den utmärktaste godhet. Jag kan ej nog berömma mig af all den heder, hon visade mig.

24 oktober. Åt middag hos duchesse d'Orléans. Dess son duc d'Orléans hade i går hastigt farit till England. Man bedömmar denna resa högst olika; då somliga se däruti endast en lika så enkel som naturlig orsak i en makes och en faders önsknings att se en hustru, som är i 5:te månaden af sin grossesse, och en son, som bägge hastigt sjuknat, påstå åter andre, att politiske skäl varit därtill enda driffjädren — somlige säga äfven, att konungen, frugtande duc d'Orléans inflytande, bortskickat honom, andre åter, att duc d'Orléans, sjelf frugtande, ansedt försigtigast att undvika stormen och för någon tid fara till England. Hvad som är visst är, att duc d'Orléans är utan tvifvel den af les Bourbons (konungen undantagen), som äger mästa förståndet, och den ende af dem som i Frankrike är afhållen; utan hopp är han ej att en dag se franska kronan på sitt hufvud, och jag skulle bedraga mig mycket, om jag ej trodde, att sakerna äfven en dag gå därhän, med den föga skickelighet

¹ Journal under resan till England, Frankrike och Spanien 1813, 1814, 1815. Univ.-bibl. Lund. Jmfr Wieselgren, De la Gardiska archivet, XIX.

de fläste af konungahuset äga att tillvinna sig vänner. Duc d'Orléans äger en djup agtning för vår kronprins och är nästan den ende, med hvilken jag här kunnat, enligt mitt hjärta och mina tänkesätt, tala om denne furste och mötas af lika tankar.

[London] 31 oktober. Lika med mig trodde hertigen [af Sussex], att duc d'Orléans skulle komma att spela en stor role i Frankrike, och att svårligen därvarande styrelse kan bibehålla sig utöfver nuvarande konungens lifstid.

2 november. Skref i dag till hertigen af Orléans, som bor i Twickenham, för att begära dess tillstånd att få upvagta honom. Han hade i Paris visat mig mycken höflighet.

4 november. Hade i dag ett mycket artigt svar ifrån hertigen af Orléans.

10 november. Klockan 12 for jag till Twickenham för att upvagta hertigen af Orléans och dess gemål. Jag hade med hertigen en högst intressante conversation, som var en suite af den jag med samme herre hade haft i Paris för nära 3 veckor sedan, men i hvilken han nu mycket mer extenderade sig. Jag gaf honom allt tillfälle därtill, och han yttrade sig med en öppenhjertighet om Frankrike, konungens och sin egen ställning, som ej mer lämnade mig någon tvifvel öfrig om den synpunkt, utur hvilken han såg det förra, det öde han förutsåg för konungen, dess bror och dennes barn, och dess egne afsigter, då tillfället en gång för honom skulle yppa sig. Det är mig ej möjligt anföra allt som sades under en conversation af nära 2 timmar, jag mins det ej, men jag vill nämna hvad jag ansåg märkligast. Han sade ibland annat:

»La France vient d'être traitée par les alliés d'une manière qui ne laisse aucun doute que l'intention de ses soi-disant amis, les alliés, soit de la dénouer de toute force: non seulement de la priver des avantages qu'elle a obtenus ces derniers vingt ans, de se venger des torts qu'elle a faits au reste de l'Europe, mais encore de l'avilir et de la déshonorer. Croyez, M. le Comte, que la France ne peut oublier cet outrage, et que, loin d'obtenir le but qu'ils se sont proposé, ils ont fait le contraire: ils ont créé un esprit national dans une nation la moins faite pour en avoir et qui, tôt ou tard, se vengera d'une manière terrible sur ceux qui, aujourd'hui, sous le nom sacré de protection, l'oppriment. — Quant aux Bourbons, vingt-cinq ans de malheurs ne leur ont été d'aucune utilité, et Talleyrand les a bien jugés, en disant que, depuis vingt-cinq ans, ils n'ont rien appris ni rien oublié. L'âge, la bonne volonté et la véritable bonhomie du Roi font respecter ce Prince par le gros de la Nation, quoique inconnu presque de la génération actuelle; mais

Monsieur, le Duc d'Angoulême, son épouse et le Duc de Berry en sont détestés, et le dernier surtout de l'armée. Sa conduite hautaine et souvent démesurée, les propos qu'il a tenus contre l'armée, et la manière dont il traita, surtout avant le retour de *Buonaparte*, beaucoup de ses officiers les plus distingués, ne pouvaient manquer de lui aliéner les esprits. Je pris la liberté de lui en parler avec tout le respect et l'attachement que je lui dois et que mon coeur lui porte; au commencement, il en riait; au bout de quelque temps il s'en fâcha; et à la fin ces Princes me regardèrent comme un être suspect et tramant contre eux. — Vous pouvez être sûr, M. le Comte, qu'en revenant en France, je ne désirais et ne pouvais désirer que le maintien d'un Roi qu'à tant de titres je respecte et je révère; la tranquillité et le maintien du trône m'assuraient ma tranquillité et mon propre bonheur. Je fis tout pour le Roi, et je jure devant Dieu que S. M. n'avait pas un sujet plus fidèle et plus attaché à son trône que moi: tel était mon langage dans le public, tel il fut dans mon particulier; mon coeur, mon devoir et mes sentiments y étaient étroitement unis. Mais quelle fut la récompense que j'en retirai? Des méfiances, des soupçons. On épia toutes mes démarches; on vit du mal dans les choses les plus innocentes; on m'entoura d'espions, et on fit tout pour me noircir auprès de la nation. Ma conduite fut pourtant la même, et j'invoque le Juge Eternel si, dans mes actions, il y en eut une seule que ma conscience puisse me reprocher. — *Buonaparte* arrive; on m'envoie avec Monsieur à Lyon, et l'on m'en fait partir tout de suite (ce dont, entre nous, j'étais bien enchanté). Je n'eus à mon retour que le temps d'envoyer ma femme et mes enfants en Angleterre: même en cela on crut voir une démarche contre le Roi. — Au retour de S. M., j'étais en Angleterre; mon intention était bien d'y rester; mais quand S. M. voulut ouvrir les Chambres, Elle m'ordonna de revenir. Malgré que ma femme fût grosse et mon fils malade, j'obéis aux ordres de mon Souverain, et je me rendis à Paris. Dans la première question qui se présenta aux discussions, je fus du même avis que le Premier Ministre du Roi; mais comme, malheureusement, ce ne fut pas celui de Mme la Duchesse d'Angoulême et de Monsieur, on en fut mécontent à la cour, et l'on y vit le commencement d'une conspiration de ma part contre le gouvernement. Ce fut alors que, profitant d'une nouvelle alarmante sur l'état de la santé de la Duchesse, je demandai au Roi comme une grâce de quitter un pays où je ne pouvais en aucune manière Lui être utile, et de me retirer tranquillement en Angleterre, éloigné des critiques et des soupçons qu'on m'imputait avec

tant de tort. Je vous avoue qu'à la réponse que le Roi me fit, je vis bien que, malgré la bonté de son coeur, on était parvenu à Lui inspirer, sinon des soupçons, du moins de la défiance contre moi, et je partis le coeur navré de douleur sur le sort de ma patrie, et sur celui que je présage pour le Roi et les Princes de ma famille. — Je ne vous cacherais pas que je crois avoir en France beaucoup d'amis, et peut-être même beaucoup qui feraient tout pour moi, si j'en avais besoin. Mais dans l'armée, il règne un esprit de vertige, une telle animosité contre les Bourbons que, s'il était question d'un changement de dynastie, la grande quantité se déclarerait pour le fils de *Buonaparte*, qui, dans un moment comme celui-là, ne manquerait pas de trouver un appui bien fort dans l'Autriche, dont l'intérêt sera à la fois de fomenter des troubles en France, et de soutenir un petit-fils de son Souverain qui, sous le nom d'une régence de Marie-Louise, gouvernerait la France, etc. Avec Vous, Mr le Comte, je ne dissimule pas; au contraire, je vous avoue franchement que si le Roi et les Princes qui par les lois sont appelés au trône de France devant moi, ne peuvent s'y maintenir, et qu'ils le perdent comme il y a tout lieu de le soupçonner par leur conduite, leurs inepties et le peu de talents qu'ils ont de se faire des amis dans l'armée, je ne ferais pas la petite bouche d'employer tous les moyens pour y monter, et je crois sans vanité qu'il y a beaucoup de monde qui désire ce moment autant que moi Je vois fort bien que les Souverains d'Europe présagent la chose possible, et par cette question de légitimité jetée en avant, veuille m'en ôter toute idée; mais, mon cher Comte, qu'est-ce que c'est, cette légitimité? Et combien de Souverains dans ce moment peuvent s'en vanter, ou, du moins, peuvent dire qu'ils régneront avec légitimité sur des provinces qui ont appartenu à leurs aïeux? Est-ce le cas des Souverains d'Angleterre, de Russie, d'Autriche, de Prusse? La maison de Stuart aurait alors de fortes réclamations à faire, et la Pologne, Venise, la Saxe, les Provinces du Rhin nouvellement échues à l'Autriche, à la Russie et à la Prusse, auraient de la peine à reconnaître dans leurs nouveaux maîtres les héritiers légitimes de leurs anciens Souverains. — Vous êtes heureux, vous autres; la position de votre pays, la sagesse du Prince Royal écartent de vous tout péril. Mais croyez qu'on Lui en veut, et qu'aux yeux des autres Souverains, ce sera toujours un grand tort chez lui de ne pas tirer son origine de ces anciennes maisons qui depuis des siècles pèsent sur les trônes. Je vous prie, Comte De la Gardie, de Lui présenter mes respects, et de Lui dire aussi bien l'estime que je Lui porte,

que le bien que je lui souhaite de tout mon coeur. Il en est bien digne.»

Vi ingingo nu i en närmare conversation om kronprinsen, och jag försäkrade hertigen om hvad jag förut haft nåden säga honom, att jag för kronprinsen vore utan all frugtan, att svenska nationen vore för mycket öfvertygad om dess outhärlighet för Sverges väl, att ej, äfven af egen nytta, försvara det val den gjort och till hvilket hedren och tacksamheten fördubblade pligterna. Att utan att provoquera fienderna, väntade vi med lugn de försök, som möjeligen däremot kunde göras. Jag slutade med att säga hertigen »que j'espérais un jour de le voir à la place que ses qualités, sa naissance et les vœux de la nation le destinaient; mais que je le suppliais, que je le conjurais d'attendre et non d'aller au devant des événemens; qu'ils ne manqueraient pas, et qu'il appartenait au sage de les prévoir, mais non de les prévenir». Han tog mig i hand och försäkrade mig om fortfarandet af en vänskap, som han redan ifrån första stunden, han hade sedt mig, känt sig hågad att mig lämna och förnyade sin begäran att framföra dess vördnad till kronprinsen.

Han förde mig nu in till hertiginnan, som sade, att hon påmint sig ganska väl hafva sedt mig i Wien 1801, då hon var där med sin mor, drottningen af Neapel. Hon är artig och oändelig höflig, men mycket för mycket lik sin far konungen af Neapel för att kunna vara vacker. Hertigen är en ganska vacker karl. Sedan jag en stund haft nåden tala vid hertiginnan, återreste jag till staden och skyndade hopslå och afsända min post till Sverige.

Det är obehöfligt att understryka den nära överensstämmelsen i innehåll mellan den andra polisrapport, som Daudet meddelat, och hertigens samtal med De la Gardie. Hertigen har uttalat sig utförligare, men med inte mindre »lättsinne», för att citera Daudet, 1815 än 1816. Samtalet blottar hans politiska inställning. Aktionsprogrammet får i De la Gardies uppteckning sin sammanfattning i orden: »med er, herr greve, brukar jag inga omsvep. Tvärtom tillstår jag öppet för er, att om konungen och prinsarna, som efter lagarna har företrädesrätten för mig till Frankrikes tron, inte kan hålla sig kvar på denna och om de förlorar den, som man har all grund misstänka av deras uppförande, deras felgrepp och ringa förmåga att göra sig vänner i arméen, skall jag inte göra mig det ringaste samvete av att

använda alla medel för att sätta mig i besittning av den, och jag tror, utan fåfänga, att det fins många människor, som längta efter detta ögonblick i lika hög grad som jag.» Detta aktionsprogram får i uppteckningen sitt komplement i vad De la Gardie uppger sig ha yttrat mot slutet av samtalet: »han bönföll, han besvor hertigen att inta en avvaktande hållning och inte gå händelserna i förväg; dessa kunde inte undgå att utveckla sig, och det tillkomme den kloke att förutse dem, inte att förekomma dem.»

I samtalet på Twickenham med De la Gardie 1815 avslöjar sig således hertigen av Orléans som en pretendent på den franska tronen. Samtalet låter emellertid också orsaken skymta. Orsaken låg i den anknytning hertigen sökte till Bernadotte. Båda befann sig på illegitimitetens frontlinje. De la Gardie stod i begrepp att från sin ambassad återvända till Sverige. Tillfället var gynnsamt för Louis-Philippe att med klarläggande av vad han tänkte och avsåg förvärva ett sändebud till Carl Johan.

Paul Tisseau.